

УДК 336.722.611

І. В. Краснова

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
банківської діяльності,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ОРГАНІЗАЦІЯ СКЛАДАННЯ ТА ПРЕДСТАВЛЕННЯ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ СТАТИСТИКИ

В статье рассматривается общая схема и основные принципы составления и представления денежно-кредитной статистики.

A general chart and basic principles of drafting and presentation of money-and-credit statistics is examined in the article.

В статті наведено загальну схему та основні принципи складання та оприлюднення даних грошово-кредитної статистики.

Ключевые слова: баланс, обзор, финансовые активы, денежная база

Keywords: balance, review, financial assets, monetary base

Ключові слова: баланс, огляд, фінансові активи, грошова база

Грошово-кредитна статистика є комплексним набором даних про вимоги та зобов'язання сектора фінансових корпорацій та його підсекторів по відношенню до інших секторів економіки країни та нерезидентів. Вона включає дані про запаси фінансових та нефінансових активів і пасивів НБУ та банків, що створені та діють на території України.

Грошово-кредитна статистика полегшує проведення аналізу для цілей грошово-кредитної політики, макроекономічного аналізу та прийняття управлінських рішень, щодо адекватних заходів монетарного регулювання. Враховуючи важливість цих заходів не тільки для фінансового сектору, а й для інших інституціональних секторів економіки та міждержавних відносин органи грошово-кредитного регулювання дотримуються загальних підходів при підготовці та оприлюдненні інформаційних звітів. Основна мета звітів — дати явлення про розмір грошової маси та джерела її формування.

Грошово-кредитна статистика спирається на ієрархічний підхід, в основу якого покладено два принципи організації статистичних даних: баланси за секторами та огляди. Головним принципом організації даних є **баланс за секторами**. Він містить відомості про запаси та потоки за всіма категоріями активів та пасивів

окремо взятого підсектору в межах фінансового сектору. Другий принцип — складання **огляду**, в якому дані з балансів за секторами одного чи більше підсекторів поєднуються в узагальнені категорії активів та пасивів (рис. 1).

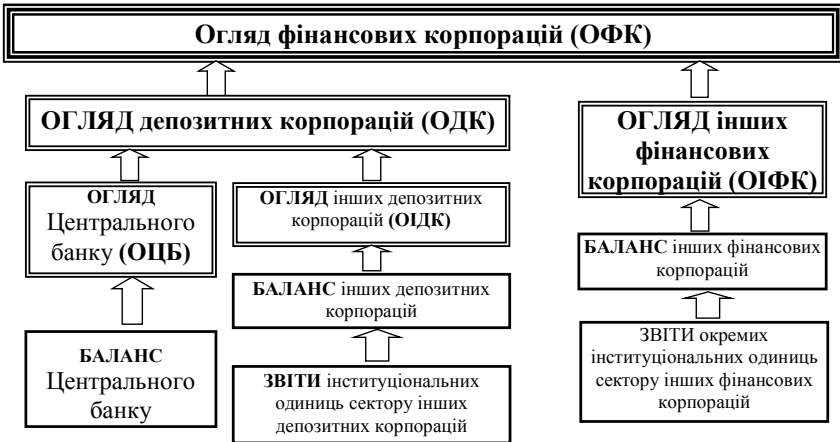

Рис. 1. Схема побудови Огляду фінансових корпорацій

Відповідно виділяють два рівні складання і представлення даних: 1) баланси за секторами та 2) огляди. **На першому рівні** дані за запасами і потоками, що надані окремими інституціональними одиницями, агрегуються в *баланси за секторами*, що містять комплексні дані за окремими підсекторами сектору фінансових корпорацій. Баланси розбиваються на категорії активів і пасивів, що узгоджуються з категоріями фінансових активів. Баланси за секторами складаються в одиницях національної валюти. Всі активи та пасиви конвертуються в національну валюту з використанням ринкових або еквівалентних ринковим цінах. Акції та інші форми участі в капіталі, що показуються в розділі пасивів балансу обліковуються на основі балансової вартості з розбивкою за інструментами.

У табл. 1 наведено баланс НБУ з розбивкою за фінансовими активами. Форма балансу буде приблизно однаковою для всіх фінансових підсекторів. Проте центральний банк є єдиним підсектором фінансових корпорацій який на стороні активів має запаси монетарного золота, а на стороні пасивів — готівкові кошти, що випущені в обіг.

Таблиця 1
БАЛАНСОВИЙ ЗВІТ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ (залишки коштів на кінець періоду, млн грн) [6]

Період	Монетарне золото та СПЗ	Готівкові кошти та депозити	Цінні папери, крім акцій	Кредити	Акції та інші форми участі в капіталі	Похідні фінансові інструменти	Інша дебіторська заборгованість	Нефінансові активи	Усього активів
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2005	1 398	78 735	20 578	10 410	145	—	10 521	3 213	124 999
2006		70 717	43 477	10 856	145	—	10 764	3 464	141 237
2007	2 489	87 754	77 710	10 787	150	—	11 034	8 409	198 333
2008	4 144	115 327	135 888	72 632	187	—	20 159	7 790	356 128
09.2009	21 587	98 080	149 703	99 377	226	—	17 698	8 760	395 430

Період	Готівкові кошти, випущені в обіг	Депозити	Цінні папери, крім акцій	Кредити	Похідні фінансові інструменти	Інша кредиторська заборгованість	СПЗ, отримані в порядку розподілення	Акції та інші форми участі в капіталі	Усього пасивів
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2005	65 409	52 374	2 427	335	—	1 090	—	3 364	124 999
2006	82 133	48 982	180	255	—	1 378	—	8 309	141 237
2007	122 470	48 308	3 117	156	—	2 186	—	22 096	198 333
2008	167 538	85 039	2 809	124	—	2 713	—	97 905	356 128
09.2009	160 062	97 588	3 285	90	-0	13 450	16 618	104 339	395 430

Дані для балансів за секторами надходять з облікових, у деяких випадках з адміністративних документів інституціональних одиниць підсектора фінансових корпорацій. Іноді потрібні дані з інших джерел або приблизні оцінки. Дані по кожній одиниці класифікуються за стандартними компонентами згідно з правилами поділу на сектори, класифікації інструментів і обліку. Ці дані надходять до укладачів грошово-кредитної і фінансової статистики, проводиться їх *агрегація* за всіма одиницями, що входять до певного фінансового підсектору, у формі балансу за секторами. Баланс за секторами має містити окремі дані за запасами на початок і на кінець періоду, за фінансовими потоками певного періоду внаслідок проведення операцій, змін у вартісній оцінці, інше. У балансах за секторами містяться окремі категорії даних по активах і пасивах усередині підсектору, тобто вимоги і зобов'язання інституціональних одиниць фінансового підсектору стосовно інших інституціональних одиниць даного підсектора.

Баланси за секторами мають за мету слугувати основою для збору і представлення даних в такому форматі, який полегшує: 1) складання оглядів, 2) представлення даних по фінансових потоках для сектору фінансових корпорацій. Тому **на другому рівні** дані з балансів консолідуються в *огляди*.

Складання оглядів по відповідних підсекторах передбачає *консолідацію* рахунків балансів за секторами. При проведенні консолідації відбувається взаємозалік вимог і зобов'язань кожної інституційної одиниці по відношенню до інших інституціональних одиниць даного підсектору, внаслідок чого виходить огляд, у якому показані тільки вимоги і зобов'язання даного фінансового підсектору стосовно інших секторів, *зокрема до інших фінансових підсекторів і нерезидентів*.

Огляд — це реорганізовані баланси кожного з підсектору фінансових корпорацій. Огляд кожного з підсекторів фінансових корпорацій, а саме: *Огляд центрального банку (ОЦБ), Огляд депозитних корпорацій (ОДК), Огляд інших депозитних корпорацій (ОІДК) і Огляд інших фінансових корпорацій (ОІФК)*, будується на базі бухгалтерської тотожності, що покладена в основу балансу за секторами. **Структура огляду призначена забезпечити аналітичну форму представлення ролі відповідного підсектора в процесі фінансового посередництва.**

Найузагальненішою формою огляду фінансового сектору є *Огляд фінансових корпорацій (ОФК)*. Питання його складання на

основі консолідації *ОДК* (відповідальним є Національний банк) та *ОІФК* потребує подальшого розв'язання. Формування такого огляду є доцільним на базі саме НБУ, що дозволить більш точноше оцінювати роль та вплив усіх фінансових посередників при розробці та проведенні грошово-кредитної політики. Проте це потребуватиме обробки більш широкого масиву інформації не тільки від банків, але і від інших фінансових посередників.

У кожному огляді сторона активів відображає кредит, наданий нерезидентам і кожному з різних внутрішніх секторів (резидентам). Сторона пасивів *ОІДК* побудована так, щоб відображати зобов'язання, що включаються в широку грошову масу, а у випадку *ОЦБ* — щоб відбивати компоненти грошової бази. На стороні пасивів *ОФК* окремо указуються страхові технічні резерви, оскільки в багатьох країнах вони складають значну частину зобов'язань підсектора інших фінансових корпорацій.

Огляди підсекторів мають такі **загальні характеристики**.

1. Іноземні активи наводяться на чистій і валовій основі з розбивкою за інструментами. Динаміка чистих іноземних активів вказує на пряму дію операцій підсекторів внутрішньої економіки з рештою світу, на грошову масу усередині країни¹.

2. Вимоги до центрального уряду показуються як на чистій, так і на валовій основі. Представлення на чистій основі полегшує аналіз фінансування, що надається уряду.

3. Вимоги по відношенню до внутрішніх секторів, окрім уряду, представляються з розбивкою на вимоги по відношенню до: 1) регіональних і місцевих органів управління, 2) нефінансових державних корпорацій, 3) інших нефінансових корпорацій, 4) інших секторів-резидентів, що включають домашні господарства і НКОДГ.

4. Вимоги і зобов'язання по відношенню до кожного з інших підсекторів сектора фінансових корпорацій представляються роздільно, з тим щоб забезпечити можливість консолідації оглядів підсекторів в *ОДК* і *ОФК*.

5. Первинне розбиття на стороні пасивів здійснюється за інструментами. У *ОЦБ* і *ОІДК* проводиться подальше розбиття на зобов'язання, що включаються до національного визначення ши-

¹ В статті іноземних активів і пасивів в *ОЦБ* відображаються всі категорії вимог і зобов'язань стосовно нерезидентів без окремого подання міжнародних резервних активів.

рокої грошової маси, і зобов'язання, що не включаються в широку грошову масу, з подальшим розбиттям за секторами. Цей поділ не використовується в *ОІФК*, оскільки інші фінансові корпорації за визначенням не можуть бути емітентами зобов'язань, що включаються в широку грошову масу.

6. На відміну від інших категорій активів і пасивів, зобов'язання у вигляді *акцій і інших форм участі в капіталі* не розбиваються за секторами і не піддаються взаємозаліку в процесі консолідації. Вони показуються як окремий клас пасивів, з тим щоб створити повне уявлення про капітальну базу інституціональних одиниць в кожному підсекторі.

Вимоги і зобов'язання по відношенню до нерезидентів і внутрішніх секторів формуються шляхом агрегації даних по відповідних категоріях з балансів за секторами. При цьому необхідно відзначити наступне.

- Компонент *резервні депозити у складі зобов'язань перед іншими депозитними корпораціями в ОЦБ* і кореспондуючі статті в *ОІДК* включають переказні депозити інших депозитних корпорацій, що номіновані в національній та іноземній валюті і зберігаються в центральному банку.

- У *ОІДК* компонент *готівкова валюта у складі вимог до центрального банку* відображає запаси готівкової національної валюти у інших депозитних корпорацій.

- Компонент *інші статті (нетто)* в *ОЦБ* дорівнює сумі інших пасивів за вирахуванням суми інших активів. Компонент «інші пасиви» є сумою зобов'язань перед секторами резидентів в категорії «інше» розділу «інша кредиторська заборгованість» і тих зобов'язань з категорії «страхові технічні резерви», які є зобов'язаннями перед секторами резидентів, окрім підсектора центрального уряду і підсектора інших фінансових корпорацій. Компонент «інші активи» є сумою вимог по відношенню до секторів резидентів у категоріях «інше» розділу «інша дебіторська заборгованість» і нефінансових активів. Крім цих елементів, інші статті (нетто) в *ОІДК* і *ОДФК* включають *консолідаційну поправку*.

Поправка відображає результат взаємозаліку вимог і зобов'язань по відношенню до інших інституційних одиниць даного підсектора, що проводиться шляхом віднімання вимог по відношенню до інших інституційних одиниць даного підсектора із зобов'язань перед цими інституційними одиницями. Таким чи-

ном, консолідаційна поправка відображає розбіжності в даних, що представлені окремими одиницями за своїми позиціями і операціями з іншими одиницями даного підсектора.

Огляд депозитних корпорацій і огляди, що є його складовими знаходяться в центрі уваги грошово-кредитної статистики і є основним набором даних для макроекономічного аналізу.

ОЦБ і ОДК містять дані, консолідуються в *ОДК*, а також інші дані, що використовуються в грошовому і кредитному аналізі окремо на рівні центрального банку і на рівні інших депозитних корпорацій. ***ОДК містить дані*** про запаси і потоки за тими зобов'язаннями депозитних корпорацій, ***які складають широку грошову масу*** згідно з національним визначенням, а також дані по тих активах депозитних корпорацій, які є вимогами по відношенню до (тобто кредитом) інших секторів економіки. Також містить дані про вимоги і зобов'язання депозитних корпорацій по відношенню до нерезидентів. ***В ОЦБ показуються компоненти грошової бази***, яка становить основу грошової маси. Зупинимось детально на *ОЦБ*.

Огляд Національного банку — аналітична форма подання статистичних даних НБУ, які консолідуються в узагальнені категорії активів і пасивів. Огляд містить дані про зобов'язання НБУ, що включаються до грошової бази і є основою для формування грошових агрегатів. Починаючи з грудня 2002 р. Огляд НБУ складається на підставі даних стандартизованої форми звітності за методологією МВФ. До обов'язкових елементів *ОЦБ* відносяться:

- грошова база (зобов'язання центрального банку перед іншими депозитними корпораціями і секторами-тримачами грошей, включаючи готівку в обігу);
- внутрішній кредит з розбивкою на а) чисті вимоги до сектора державного управління або вимоги до нефінансового державного сектора і б) вимоги до всіх інших секторів резидентів;
- іноземні активи і іноземні зобов'язання центрального банку, представлені або як сукупні іноземні активи і сукупні іноземні зобов'язання, або як чисті іноземні активи (сукупні іноземні активи за вирахуванням сукупних іноземних зобов'язань).

Агрегована структура елементів *ОЦБ* подана в табл. 2. Умовно його можна поділити на дві частини: нижня розкриває компоненти грошової бази; верхня відображає форми матеріалізації або джерела, що впливають на обсяг грошової бази.

**АГРЕГОВАНА СТРУКТУРА ОГЛЯДУ
ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ [6]
(залишки коштів на кінець періоду, млн грн)**

№	Показники (стаття огляду)	Рік	
		2008	2009 вересень
1	Чисті зовнішні активи Вимоги до нерезидентів (за інструментами) <i>Мінус:</i> зобов'язання перед нерезидентами (за інструментами)	209 994	162 545
2	Вимоги до інших депозитних корпорацій (за інструментами)	61 162	87 566
3	Чисті вимоги до центральних органів державного управління Вимоги до центральних органів державного управління <i>Мінус:</i> зобов'язання перед центральними органами державного управління	10 754	44 767
4	Вимоги до інших резидентів (за секторами-тримачами та інструментами)	701	1 424
Компоненти грошової бази			
5	Готівкові кошти, випущені в обіг	167 538	160 062
6	Зобов'язання перед іншими депозитними корпораціями, що не включаються в грошовий агрегат МЗ ¹ Переказні депозити Інші депозити Цінні папери, крім акцій	18 623	21 793
7	Зобов'язання перед іншими секторами економіки, що включаються в грошовий агрегат МЗ ³	510	1 769
8	Всього грошова база (Σ = стр.5 + стр. 6 + стр. 7)	186 671	183 624

¹ Фінансові активи, що за першою вимогою можуть бути обміняні на готівкові кошти за номіналом та безпосередньо використані для здійснення платежу.

Закінчення табл. 2

№	Показники (стаття огляду)	Рік	
		2008	2009 вересень
9	Зобов'язання, що не включаються в грошову базу		
	Зобов'язання перед іншими депозитними корпораціями	3 095	3 588
	Депозити	55	95
	Цінні папери, крім акцій	—	—
	Кредити	—	—
	Похідні фінансові інструменти	—	—
10	Акції та інші форми участі в капіталі	97 905	104 339
11	Інші статті (чисті)	- 5 114	4 657

Грошова база фактично представляє суму готівкової валюти, що випущена в обіг, зобов'язань перед іншими депозитними корпораціями, депозитів інших секторів та цінних паперів, крім акцій, що включаються в широку грошову масу. Вирішальним компонентом грошової бази є готівка в обігу, динаміка обсягу якої останнім часом має тенденцію до зниження. Інший компонент грошової бази — кошти банків на кореспондентських рахунках у НБУ, навпаки, зростає.

Представлені статистичні дані та, особливо їх порівняння, дає дуже багате підґрунтя для роздумів. Зокрема, бачимо, що у вересні 2009 року зобов'язання, що входять до грошової бази, повністю покриваються відповідними вимогами (табл. 2). Такий стан обумовлений певною сукупністю об'єктивних і суб'єктивних факторів. По-перше, зниження економічної активності, відтік депозитів і часткове спрямування коштів у готівкову іноземну валюту сприяло продовженню низхідної тенденції в динаміці обсягу готівки поза банками: у вересні 2009 року порівняно з початком року вона зменшилася на 4,5 %, або на 7476 млн грн. По-друге, з початком ускладнення фінансової ситуації в країні НБУ активізував роботу щодо нарощення капітальної бази¹. За підрахунками

¹ Стаття акції та інші форми участі у капіталі включає: кошти, що внесені власниками, нерозподілений прибуток, загальні та спеціальні резерви, СПЗ, що отримані у порядку розподілу та поправки зміни вартісної оцінки.

2007 року Радою НБУ було збільшено статутний капітал НБУ до 100 млн грн. У вересні 2009 року загальна сума капіталу, управління яким здійснює НБУ становить 104 339 млн грн, основну частку в структурі власного капіталу — резерв переоцінки іноземної валюти, монетарного золота та банківських металів (91 % у 2008 році, проти 59,8 % у 2008 р.). За даними табл.1 ця стаття зросла з 2005 року по вересень 2009 року в 31 раз, у той час як валюта балансу в 3,16 разу.

По-третє, за умов світової фінансової кризи та незбалансованості платіжного балансу Національний банк скоротив обсяги чистих зовнішніх активів на (-) 47449 млн грн через механізми розміщення міжнародних резервів у фінансових інструментах (зниження становить: за переказними депозитами — 11 001 млн грн, за іншими депозитами — 6 249 млн грн та за цінними паперами — 18 078 млн грн) та нарощував обсяги офіційних резервних активів у формі монетарного золота та авуарів у СПЗ (+ 17 443 млн грн). Більшу частину коштів міжнародних резервів вкладено в державні цінні папери промислово розвинутих країн, а також зберігається у банках США, Швейцарії та Великобританії. Переважна частка монетарного золота НБУ зберігається в сховищі Державної скарбниці, решту розміщено у довгострокові депозити.

Згідно з меморандумом про економічну і фінансову політику в рамках співпраці України з МВФ, валові міжнародні резерви НБУ за підсумками 2009 року повинні скласти \$30,0 млрд. За документом, у 2010—2012 рр. показники валових міжнародних резервів Нацбанку зростуть, відповідно, до \$31,024 млрд, \$31,794 млрд і \$33,79 млрд [4]. Розмір валових валютних резервів країни підтримується за рахунок МВФ, який з листопада 2008 р. надав країні близько \$12,2 млрд: \$10,6 млрд за програмою stand-by і \$1,6 млрд у рамках розподілу СПЗ. У 2009 році МВФ надав країні близько \$7,7 млрд. Зростання золотовалютних резервів за рахунок зовнішніх запозичень подалі є ключовим інструментом впливу на формування грошової бази в країні. Будь-яка зміна обсягів валютного ринку порушує рівновагу та посилює курсову чутливість. Це підтверджує думку що, «застосовуючи цей інструмент, НБУ орієнтується передусім на цілі регулювання валютного курсу, оскільки саме вони насамперед спонукають банк до таких дій» [5, с. 322].

До грудня 2008 року в огляді НБУ за статтею «чисті вимоги до центральних органів державного управління» маємо від'ємне

значення, а починаючи з грудня навпаки — спостерігаємо тенденцію до зростання, що мало б розширити можливості використання цього інструменту регулювання грошової бази. Підвищення інтересу до державних цінних паперів пов'язано з можливістю отримати високу прибутковість за відсутності умов кредитування економіки в короткі терміни. 28 серпня 2009 р. Нацбанк оголосив про намір щодня котирувати держоблігації зі свого портфеля на вторинному ринку. Він гарантує обов'язковий викуп паперів у будь-який час. У кризовий період кінця 1990-х рр. НБУ використовував аналогічний метод купівлі-продажу ОВДП і це мало позитивний ефект. Сьогодні попит на послугу залежатиме від конкретних умов. Якщо НБУ запропонує короткі папери за цінами, близькими до котирувань вторинного ринку, то інструмент може бути цікавий. Якщо Мінфін на первинних аукціонах пропонує 19 % річних по тримісячних ОВДП, ніхто не купуватиме їх у Нацбанку під 15 %. На коротких термінах ОВДП з портфеля НБУ стануть купувати, лише якщо прибутковість по ним виявиться не менше, ніж за депозитними сертифікатами. У банків сьогодні майже немає альтернативи операціям з НБУ. Вони не ризикують кредитувати економіку і вважають за краще вкладати кошти в безпечні інструменти. З іншого боку переважна більшість ОВДП, у портфелі НБУ має строк обігу понад три роки й доходність 15,6 % річних у гривні. Сьогодні уряд використовує ОВДП для фінансування дефіциту бюджету, що досяг 55 млрд грн і для розрахунків за раніше випущеними державними цінними паперами [7, С. 16]. Національний банк фактично профінансував дефіцит бюджету, що йому заборонено згідно з Законом «Про Національний банк України». Кошти уряду на рахунках в НБУ збільшувались майже в 4 рази впродовж 11 місяців 2008 р. до 20 874 млн грн, а вже в грудні 2008 р. зменшилися на 54,6 %, та продовжують зменшуватися. На кінець вересня 2009 р. залишок зобов'язань становить 6 923 млн грн. Тим самим, працює горезвісний ефект витіснення грошей. При 28 % річних по ОВДП Мінфін робить непотрібним кредитування.

Залишок коштів за іншим важливим інструментом впливу «вимоги до інших депозитних корпорацій» зріс на 26 396 млн грн. Значна частина цих кредитів надавалась не для регулювання пропозиції грошей. З початку року проблемна заборгованість зросла у три рази або на 36,742 млрд грн та частка проблемних кредитів у сукупному кредитному портфелі українських банків на 01.10.2009 року досягла 7,1 %. У подальшому НБУ не має на-

мірів збільшувати рефінансування банків, віддаючи перевагу забезпеченню стабільності курсу гривні. Детально оцінити формування грошової маси можна на основі огляду депозитних корпорацій.

Література

1. Закон України «Про Національний банк України», 20 травня 1999 року, № 679-XIV.
2. Закон України «Про державну статистику», 17 вересня 1992 року, № 2614-XII.
3. Руководство по денежно-кредитной и финансовой статистике. — Вашингтон, округ Колумбия, США: МВФ, 2000 г. — 157 с.
4. Офіційний сайт Business Information Network <http://BIN.com.ua>
5. Гроші та кредит: Підр. — 4.-те вид., перероб. і доп. / М.І.Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко та ін.; за заг. ред. М. І. Савлука. — К.: КНЕУ, 2006. — 744 с.
6. Електронний статистичний бюлетень НБУ// <http://www.bank.gov.ua>.
7. Кризові інвестиції // *Weeklyua*. — № 42 (358) 6-12.11.2009. — С. 16—17.

Стаття надійшла до редакції 23.02.2010 р.

УДК 330.322.012

О. В. Кухленко

д-р екон. наук, професор,
професор кафедри маркетингу КНУТД

ПРОГНОЗНІ ОРІЄНТИРИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

В статье рассматриваются причины и последствия инвестиционного кризиса в Украине и обосновывается необходимость активизации инвестиционной деятельности в современных условиях. Приведены прогнозные расчеты объемов, структурных и качественных изменений инвестиций на период до 2015 г.

This article tells about reasons and consequences of investment crisis in Ukraine and ways of activation of investment. The author looks macro-economic proportion of investment process on perspective period to the 2015.